

IWONA KUMOR

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach

**DYLEMATY POMIARU
BILANSOWEJ WARTOŚCI PRZEDSIĘBIORSTWA
W ŚWIETLE POLITYKI RACHUNKOWOŚCI**

Streszczenie

Jedną z możliwości zdefiniowania wartości przedsiębiorstwa jest jego wartość bilansowa. W artykule przedstawiono wybrane problemy pomiaru i prezentacji bilansowej wartości przedsiębiorstwa. Zaproponowano różne warianty rozwiązań w tym zakresie, w zależności od przyjętych uregulowań.

Słowa kluczowe: wartość bilansowa przedsiębiorstwa, kapitał własny, pomiar i prezentacja

Wprowadzenie

W obecnym czasie dominującym celem działalności przedsiębiorstwa stała się jego wartość ekonomiczna. Jej zostały podporządkowane także cele tradycyjne, np. udział w rynku, innowacyjność, obniżanie kosztów czy uzyskiwanie zwrotu z kapitałów własnych na określonym poziomie. W takich warunkach tradycyjna rachunkowość przestała nadążać za rzeczywistością gospodarczą. Wprowadzone zmiany, głównie w zakresie wyceny, miały się przyczynić do pomiaru wartości przedsiębiorstwa oraz ustalenia wartości dla akcjonariuszy. Wartość przedsiębiorstwa można zdefiniować według czterech podstawowych podejść: wartości bilansowej, wartości odtworzeniowej, wartości likwidacyjnej i wartości jako pochodnej wielokrotności zysków przedsiębiorstwa. Wartość przedsiębiorstwa ustaloną w sposób księgowy można wyrazić wzorem: war-

tość przedsiębiorstwa = wartość kapitału własnego + wartość kapitału obcego. Część przedsiębiorstwa prezentowana przez zadłużenie obejmuje niepokryte aktywami zobowiązania z tytułu świadczeń emerytalnych oraz wartość rynkową innych roszczeń. Wartość dla właścicieli to wartość przedsiębiorstwa pomniejszona o zadłużenie¹. Wartość bilansowa przedsiębiorstwa to różnica wartości aktywów i zobowiązań wycenianych zgodnie z przyjętą przez jednostkę polityką rachunkowości. Koncepcja wartości dla akcjonariuszy wywodzi się z wartości bilansowej przedsiębiorstwa, kształtują ją te same czynniki, różne są tylko zasady jej pomiaru i wynikające z nich informacje².

Celem opracowania jest przedstawienie wybranych problemów dotyczących pomiaru i prezentacji wartości bilansowej przedsiębiorstwa oraz podjęcie próby odpowiedzi na pytanie, w jakim zakresie wybór zasad pomiaru i prezentacji kapitału własnego jednostki wpłynie na wartość bilansową przedsiębiorstwa.

1. Istota i klasyfikacja kapitału własnego

Kapitał własny to jeden z najważniejszych składników związanych z ustaleniem sytuacji finansowej w bilansie, odzwierciedlający wartość bilansową przedsiębiorstwa i gwarantujący wierzycielom zaspokojenie ich potencjalnych roszczeń. Bilansowa definicja kapitału określa go jako zaangażowanie w przedsiębiorstwie wewnętrznych i zewnętrznych, własnych i obcych, terminowych i nieterminowych zasobów³. Wychodząc z podstawowego równania bilansowego, gdzie:

$$\text{aktywa trwale (AT)} + \text{aktywa obrotowe (AO)} = \text{kapitał własny (KW)} + \text{kapitał obcy (KO)},$$

można wyliczyć kapitał własny:

$$\text{KW} = \text{AT} + \text{AO} - \text{KO}$$

¹ E. Maćkowiak, *Ekonomiczna wartość dodana*, PWE, Warszawa 2009, s. 20, 32.

² E. Walińska, *Koncepcja zysku całościowego a wartość bilansowa przedsiębiorstwa*, w: T. Kiziukiewicz (red.), *Zasoby i procesy w rachunkowości jednostek gospodarczych*, Difin, Warszawa 2009, s. 335–336.

³ A. Kamela-Sowińska, *Wartość kapitału*, w: J. Wojtyła (red.), *Podstawowe problemy rachunkowości jako dyscypliny naukowej i działalności praktycznej*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Katowice 2000, s. 86.

Równanie to wskazuje na istotę kapitałów własnych i relacje zachodzące między nimi a pozostałymi składnikami majątku. Umożliwia systemowe ujęcie koncepcji tworzenia wartości i jej podziału na poziomie mikroekonomicznym⁴. Z równania tego wynika, że każda zmiana ilościowa lub/i wartościowa pozycji bilansowych powoduje zmiany w kapitale własnym. Kapitał własny to udziały w aktywach pozostałe po odjęciu od nich zobowiązań. Kapitał własny rośnie w wyniku zainwestowania przez właścicieli, zmniejsza w wyniku pobrań i zmienia się na skutek tworzenia wyniku finansowego. W długim okresie, w perspektywie likwidacji podmiotu, kapitał własny staje się z punktu widzenia podmiotu zobowiązaniem wobec właściciela, a kapitałem pozostaje tylko dla właściciela. Wynik finansowy zaś jest zmianą kapitałów własnych powstającą na skutek transakcji w podmiocie gospodarującym lub innych zdarzeń niezwiązanych z właścicielami. Zmiany w wyniku finansowym są spowodowane zmianami w aktywach i zobowiązaniach⁵.

Istota kapitałów własnych ze względu na różne procedury pomiaru, klasyfikacji czy raportowania powinna być rozpatrywana z punktu widzenia różnych koncepcji kapitału. W literaturze wymieniane są np. koncepcja kapitału własności, koncepcja jednostki gospodarczej, koncepcja rezydualnych praw własności, koncepcje oparte na teorii przedsiębiorstwa czy funduszy⁶. Ponieważ wybór koncepcji wiąże się ze sposobem ujawniania i prezentacji kapitałów własnych w sprawozdaniu finansowym, zaś celem sprawozdań finansowych jest zaspokojenie potrzeb informacyjnych interesariuszy, głównie inwestorów, standardy międzynarodowe w tym zakresie wykorzystują koncepcję kapitału rezydualnego⁷. Zgodnie z założeniami koncepcyjnymi MSR/MSSF (Międzynarodowe Standardy Rachunkowości / Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej) par. 49 c oraz rozwiązaniami przyjętymi w polskim prawie bilansowym (art. 3 ust. 1 pkt 29 UoR – Ustawa o rachunkowości) kapitał własny określa się jako rezydualny udział w aktywach jednostki, który pozostał po odjęciu jej wszystkich

⁴ M. Smejda, *Koncepcje kapitału – ich wpływ na proponowane rozwiązania w rachunkowości*, w: *Rachunkowość. Sztuka pomiaru i komunikowania*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2011, s. 508.

⁵ A. Kostur, *Koncepcja i analiza modelu sprawozdawczego rachunkowości*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Katowice 2001, s. 42–44.

⁶ M. Smejda, *Koncepcje kapitału...*, s. 497.

⁷ T. Cebrowska, *Problemy ustalania wartości kapitału własnego*, w: H. Buk, A. Kostur (red.), *Zintegrowany system pomiarów dokonań w rachunkowości*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Katowice 2009, s. 59.

zobowiązań⁸. Określenie kapitału własnego jako elementu rezydualnego oznacza, że jego definicja wynika z definicji aktywów i zobowiązań⁹. Z powyższej zależności wynika, że wzrost wartości kapitału własnego jest związany ze wzrostem wartości aktywów lub zmniejszeniem wartości zobowiązań, natomiast zmniejszenie kapitału własnego występuje w sytuacji odwrotnej¹⁰. Kapitały własne odpowiadają więc wartościowo aktywom netto jednostki, które wyrażają wartość bilansową przedsiębiorstwa¹¹.

Kolejnym wymogiem prawa bilansowego w zakresie kapitałów własnych jest ich podział na poszczególne kategorie. Klasyfikacja ma również istotne znaczenie dla interesariuszy w aspekcie podejmowanych przez nich decyzji oraz wpływa na zastosowane metody wyceny.

Klasyfikację kapitałów własnych można rozpocząć od ich podziału na dwie zasadnicze grupy:

- kapitał własny wnoszony przez właścicieli,
- kapitał własny będący skutkiem dokonań jednostki w trakcie działalności.

Kapitał własny wniesiony przez właścicieli może zostać podzielony z punktu widzenia ważności dla nich oraz praw, jakie dzięki niemu uzyskują. Można tu wyróżnić:

- kapitał podstawowy,
- kapitał zapasowy,
- pozostały kapitał.

Szczegółowy podział drugiej grupy, biorąc pod uwagę przyczyny powstania może obejmować:

- kapitały wynikające z decyzji inwestorów o przeznaczeniu zysków na kapitał własny,
- kapitały pochodzące z aktualizacji wyceny aktywów,
- kapitały pochodzące z wyników jednostki¹².

⁸ Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej 2007, SKwP, s. 59.

⁹ A. Jaruga, M. Frendzel, *Kwalifikacja kapitałów własnych w świetle standardów międzynarodowych. Kwestie problematyczne*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 2008, t. 43, s. 38.

¹⁰ Z. Messner (red.), *Rachunkowość finansowa z uwzględnieniem MSSF*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 443.

¹¹ E. Walińska, *Bilans jako fundament sprawozdawczości finansowej*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2009, s. 18–19.

¹² Tamże, s. 86–88.

O wycenie składnika kapitału należącego do pierwszej grupy decydują odrębne przepisy prawne, zaś wartość pozostałych składników podlega regulacjom prawa bilansowego.

Innym kryterium podziału kapitałów własnych jest podział na kapitał własny wewnętrzny, który pochodzi z zysków zatrzymanych, oraz kapitał własny zewnętrzny, który może być uzyskany np. z emisji akcji czy udziałów¹³.

Przyjmując za kryterium podziału formę prawną jednostki, kapitał własny można ogólnie podzielić na:

- kapitał pochodzący bezpośrednio od inwestorów (wspólników, akcjonariuszy, udziałowców), czyli kapitał podstawowy wniesiony do podmiotu na moment rozpoczęcia działalności i później, może pojawić się również kapitał zapasowy (premiowy) reprezentujący *agio*;
- pozostałe elementy kapitału będące efektem działalności jednostki.

W tej grupie kapitału własnego ustawa o rachunkowości wymaga wyodrębnienia elementów, które mogą mieć odrębne źródła pochodzenia i obowiązują wobec nich odmienne zasady ustalania wartości. Należą do niej:

- kapitał zapasowy,
- kapitał rezerwowy z aktualizacji wyceny,
- pozostałe kapitały rezerwowe,
- zysk/strata z lat ubiegłych,
- wynik finansowy netto roku obrotowego¹⁴.

Kapitał własny w rozumieniu UoR powinien być rozpatrywany w dwóch płaszczyznach:

- wyceny bilansowej,
- prezentacji.

2. Pomiar bilansowej wartości przedsiębiorstwa w systemie rachunkowości

Pomiar w rachunkowości to nadawanie wartości składnikom bilansu, w którym zasadniczą rolę odgrywa koncepcja wyceny. W koncepcjach wyceny w rachunkowości wyróżnia się dwa zasadnicze podejścia: „kosztu” i „wartości”. Podejście „kosztowe” oznacza zastosowanie do pomiaru aktywów lub pasywów

¹³ E. Maćkowiak, *Ekonomiczna wartość dodana...*, s. 48.

¹⁴ E. Walińska, *Rachunkowość. Rachunkowość i sprawozdawczość finansowa*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2010, s. 633–634.

kosztu historycznego lub kosztu bieżącego, z takimi parametrami wyceny, jak cena nabycia, skorygowana cena nabycia lub koszt wytworzenia. W podejściu ukierunkowanym na „wartość” koncepcjami wyceny są: wartość realizacji, wartość bieżąca czy nowa propozycja – wartość użytkowa a parametrem – wartość godziwa czy cena sprzedaży netto. Każda z tych koncepcji może zostać zastosowana do pomiaru kapitału własnego¹⁵. Współczesne zasady wyceny bilansowej wychodzą poza tradycyjny model kosztu historycznego oraz zasady ostrożności, realizacji i współmierności. Parametr wyceny, jakim jest wartość godziwa, jest przejawem dążenia do wyceny w wartości ekonomicznej, czyli wartości przyszłych korzyści. Rachunkowość jest zatem systemem informacyjnym, w którym dominuje podwójne podejście i którego ukoronowaniem jest dominacja wartości. Rachunkowość wartości wymaga jednak znacznych zmian zarówno w obszarze wyceny, jak i prezentacji. Obecnie część tych zmian została wprowadzona głównie przez IASB (w zakresie prezentacji – zestawienie zmian w kapitale własnym czy koncepcja całkowitych zysków, a w zakresie pomiaru – nowy parametr wyceny w postaci wartości godziwej). Wprowadzane zmiany mają za zadanie usprawnienie zarządzania wartością przedsiębiorstwa, jednak najtrudniejsze problemy pozostały nadal nierozwiązane¹⁶.

Podstawowym celem współczesnej rachunkowości jest dostarczanie informacji do podejmowania decyzji inwestycyjnych, której głównym odbiorcą jest zewnętrzny użytkownik – właściciel kapitału, zaś najważniejszą dla niego kategorią finansową jest wartość bilansowa przedsiębiorstwa wyrażona przez aktywa netto, czyli kapitał własny. Instrumentami kształtowania bilansowej wartości przedsiębiorstwa są cele i zasady rachunkowości, pod wpływem których uległy zmianie zasady wyceny (przejście od kosztu historycznego do wartości godziwej), nastąpił wzrost ujawnień w sprawozdaniach finansowych oraz rozszerzono zakres sprawozdania finansowego.

Konsekwencją przyjęcia przez prawo bilansowe rezydualnej definicji kapitału własnego jest sposób pomiaru jego wartości. Punktem wyjścia dla wyceny kapitału własnego stanowi wartość aktywów i zobowiązań, od niej bowiem zależy wartość kapitału własnego, przy czym kwota kapitałów własnych wykazana

¹⁵ E. Walińska, *Bilans jako fundament...*, s. 91–96.

¹⁶ Tamże, s. 22–23.

w bilansie będzie realna wtedy, gdy stosowane przez jednostkę metody wyceny aktywów i pasywów są prawidłowe i stosowane w sposób ciągły¹⁷.

Zmiana wartości kapitału własnego na dzień bilansowy w stosunku do początkowego ujęcia jest najczęściej konsekwencją dokonania korekt aktywów i zobowiązań na dzień bilansowy, rzadziej decyzji inwestorów w zakresie np. wniesienia, umorzenia czy podziału kapitału własnego. Przykładem kapitału własnego, którego wycena na dzień utworzenia jest konsekwencją wyceny aktywów i zobowiązań, jest kapitał z aktualizacji wyceny. W trakcie okresu kapitał ten zmienia się w wyniku operacji powodujących zmiany w aktywach czy zobowiązaniach finansowych, a na dzień bilansowy podlega zasadom wyceny wynikającym z przyjętej polityki rachunkowości. Kapitał z aktualizacji wyceny powstaje w momencie aktualizacji wartości środków trwałych (UoR, art. 31 ust. 3) zgodnie z rozporządzeniem Ministra Finansów lub w wyniku przeszacowania w górę do wartości godziwej (MSR 16). Dodatkowo kapitał z aktualizacji wyceny może powstać w wyniku wyceny długoterminowych aktywów finansowych, kiedy zgodnie z UoR jednostka będzie je wyceniała w wartości godziwej, lub stosowania w tym zakresie przepisów rozporządzenia Ministra Finansów¹⁸ czy MSSF/MSR¹⁹, kwalifikując aktywa finansowe do kategorii dostępnych do sprzedaży. To, w jakim zakresie kapitał z aktualizacji wyceny zmieni się, zależy od przyjętej przez jednostkę polityki rachunkowości, kwalifikacji danego składnika aktywów i przyjętych metod wyceny. W przypadku kapitału podstawowego, kapitału zapasowego oraz kapitału rezerwowego innego niż aktualizacja wyceny ich wycena wstępna ma miejsce w momencie ich utworzenia, w ciągu okresu, w wyniku pomiaru uwzględnia się ich umorzenie czy dopłatę, a na dzień bilansowy ich wartość nie podlega weryfikacji. Podobnie przebiega wycena zysku/straty z lat ubiegłych, przy czym pomiar tego składnika kapitału wynika z jego przeznaczenia na inny składnik kapitału. Zmiana tej pozycji kapitału na dzień bilansowy może wystąpić jedynie w wyniku ujawnienia skutku błędów lat poprzednich czy zmiany polityki rachunkowości w bieżącym okresie²⁰.

¹⁷ M. Adamczyk, *Kapitały własne jako miara siły finansowej spółki oraz przedmiot audytu*, w: *Rachunkowość sztuka pomiaru i komunikowania*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2011, s. 11.

¹⁸ Rozporządzenie Ministra Finansów z 12 grudnia 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad uznawania, metod wyceny, zakresu ujawniania i sposobu prezentacji instrumentów finansowych, DzU nr 149, poz. 1674 z późn. zm.

¹⁹ MSR 39, par. 55.

²⁰ E. Walińska, *Rachunkowość...*, s. 635–636.

Księgowa klasyfikacja instrumentów kapitałowych do zobowiązań lub kapitałów własnych znajduje odzwierciedlenie nie tylko w sposobie ich ujęcia w sprawozdaniu finansowym, lecz także w wartości kapitałów własnych. Zakwalifikowanie niektórych instrumentów kapitałowych zgodnie z MSR/MSSF do zobowiązań pociąga za sobą zmianę ich wartości do wartości godziwej i tym samym zmianę wyników prezentowanych w sprawozdaniu finansowym. Wartość ta nie uległaby zmianie, gdyby dany instrument został wykazany jako instrument kapitałowy, gdyż zmiany wartości godziwej kapitału własnego nie są odzwierciedlane w sprawozdaniu finansowym²¹.

3. Prezentacja kapitałów własnych w sprawozdaniu finansowym

Oprócz pomiaru kapitałów własnych ważny z punktu widzenia podejmowania decyzji przez użytkowników sprawozdania finansowego jest także sposób ich prezentacji. Prezentacja kapitałów własnych w bilansie zgodnie z regulacjami systemu polskiego obejmuje konkretny układ zawarty w załącznikach do ustawy. Chcąc poznać zawartość poszczególnych pozycji, należy zapoznać się ze szczegółowymi uregulowaniami wynikającymi z przepisów UoR. Podział kapitałów własnych wskazuje na określone ograniczenia prawne i inne, które wpływają w zasadniczy sposób na możliwość wykorzystania poszczególnych składników tych kapitałów. Spółki wykazujące kapitał własny o tej samej wartości mogą się diametralnie różnić, jeśli analizie zostaną poddane poszczególne jego elementy. W zakresie kapitału podstawowego istotny może być fakt, czy kapitał jest w całości opłacony. Kapitał zapasowy pochodzący z podziału zysku świadczy o dodatnich wynikach finansowych generowanych przez spółkę w okresach wcześniejszych, zaś dopłaty wspólników o wynikach ujemnych. Równie negatywny odbiór mogą mieć kapitały rezerwowe tworzone na pokrycie strat czy bardzo wysoki kapitał z aktualizacji wyceny, poddający w wątpliwość rzetelność wyceny. Strata z lat ubiegłych, która powstała w wyniku korekty błędów poprzednich okresów, może wskazywać na nieprawidłowości w systemie kontroli wewnętrznej²².

Prezentacja kapitałów własnych według MSSF/MSR różni się od ustawowej. Kapitał własny według regulacji MSR 1 jest prezentowany w bilansie (sprawozdaniu z sytuacji finansowej) lub w notach, a objaśniany w pozostałych elementach spra-

²¹ T. Cebrowska, *Problemy ustalania...*, s. 56.

²² M. Adamczyk, *Kapitały własne jako miara...*, s. 11–12.

wozdania finansowego. Struktura kapitałów własnych w przypadku podstawowego zakresu ujawnień obejmuje: kapitał podstawowy, kapitały rezerwowe, zyski zatrzymane, a w przypadku sprawozdań skonsolidowanych również udziały mniejszości²³.

Przykładowo kapitał własny w spółce Hydrobudowa SA, prezentowany w skonsolidowanym sprawozdaniu z sytuacji finansowej, obejmuje pozycje przedstawione w tabeli 1.

Tabela 1

Struktura kapitałów własnych na przykładzie spółki Hydrobudowa SA (tys. zł)

Wyszczególnienie	31 grudnia 2010	31 grudnia 2009
Pasywa		
Kapitał własny	447 501	387 744
Kapitał własny przypadający akcjonariuszom jednostki dominującej		
kapitał podstawowy	447 192	387 495
akcje / udziały własne	210 558	210 558
akcje / udziały własne	–	–
Kapitał zapasowy ze sprzedaży akcji powyżej ich wartości nominalnej	257 209	257 209
kapitał z wyceny transakcji zabezpieczających	(21 968)	(44 905)
pozostałe kapitały	98 472	52 043
zyski zatrzymane	(97 079)	(87 410)
– zysk (strata) z lat ubiegłych	(133 593)	(183 562)
– zysk (strata) netto bieżącego roku przypadający akcjonariuszom jednostki dominującej	36 514	96 152
Udziały niesprawujące kontroli	309	249

Źródło: sprawozdanie finansowe za 2010 rok, raport finansowy Hydrobudowa SA.

W analizowanej spółce podstawowa struktura kapitałów jest zbieżna z tytułami zaproponowanymi przez MSR 1. Prezentacja jest szersza niż wymagane minimum, a dodatkowe informacje znajdują się także w notach.

Informacje, których ujawnienie jest obowiązkowe w sprawozdaniu z sytuacji finansowej, ale co do których przedsiębiorstwo może dokonać wyboru miejsca prezentacji, są następujące:

1. Dla każdej klasy kapitału akcyjnego:
 - liczba akcji zadeklarowanych;
 - liczba akcji wyemitowanych, w pełni opłaconych i nieopłaconych;
 - cena nominalna akcji lub fakt, że taka nie istnieje;

²³ MSSF, s. 423; M. Ambroziak, *Analiza sprawozdań finansowych*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 194–196.

- uzgodnienie liczby akcji do objęcia na początek i koniec roku;
- prawa, preferencje i ograniczenia związane z daną grupą akcji.

2. Opis charakteru i celów każdego kapitału rezerwowego²⁴.

Wprowadzenie koncepcji całkowitych zysków także wymusiło zmiany w kapitale własnym. Zgodnie z przyjętymi uregulowaniami kapitał własny w bilansie powinien być podzielony na dwie grupy:

1. Kapitał własny, którego zmiany zależą wyłącznie od decyzji właścicieli.
2. Kapitał własny, którego zmiany nie zależą od decyzji właścicieli, ale są skutkiem przychodów i kosztów. W tej części kapitału ujmowany jest wynik całkowity za okres obejmujący wynik finansowy ustalony w rachunku zysków i strat oraz wynik ujmowany bezpośrednio w kapitale własnym.

Przyjęte rozwiązania pozwoliły na podział kapitału własnego na część przychodowo-kosztową i część właścicielską. Pozwoliło to na prezentację zmian w kapitale własnym w trzech różnych elementach sprawozdania finansowego:

- sprawozdaniu ze zmian w kapitale własnym – o zmianach tej części kapitału decyduje właściciel;
- sprawozdaniu z całkowitych zysków – ujmowane są te zmiany, które dotyczą wszystkich kosztów i przychodów, z podziałem na kwoty przypadające na udziały mniejszościowe i właścicieli spółki;
- sprawozdaniu z przepływów pieniężnych – ujmowane są wszystkie zmiany pieniężne²⁵.

Istotne znaczenie w odzwierciedlaniu transakcji pomiędzy spółką a właścicielami kapitału podstawowego ma sprawozdanie ze zmian w kapitale własnym. Sprawozdanie to powinno, oprócz tych transakcji, przedstawiać całościowy zysk przypisany do poszczególnych pozycji kapitału właścicieli, zmiany pomiędzy tymi pozycjami i ewentualne ich korekty retrospektywne zgodne z MSR 8. Wymagane jest również uzgodnienie wartości bilansowej każdego składnika kapitału własnego na początek i na koniec okresu oraz ich zmian. Sprawozdanie to nie uwzględnia już skutków aktualizacji wyceny i przeszacowań, które są odnoszone do kapitału z aktualizacji wyceny i prezentowane w sprawozdaniu z sytuacji finansowej w pozycji „Inne skumulowane całkowite dochody”, a także w sprawozdaniu z całościowego zysku jako „Pozostałe elementy zysku całościowego”. Taki podział ułatwi analizę dotyczącą ustalania faktycznej siły finansowej spółki

²⁴ E. Walińska, *Rachunkowość...*, s. 1366.

²⁵ E. Walińska, *Bilans jako fundament...*, s. 121 i 147.

(oddzielenie w bilansie „czystego” kapitału własnego od skutków zdarzeń dotyczących aktualizacji i przeszacowań) oraz prezentację pełnego obrazu dokonanych finansowych jednostki w okresie sprawozdawczym, za pośrednictwem sprawozdania z całościowego wyniku finansowego²⁶.

Innym problemem mającym wpływ na wartość kapitałów własnych (w jednostkach stosujących standardy międzynarodowe) jest księgową klasyfikacja niektórych instrumentów kapitałowych jako zobowiązania bądź kapitału własnego. Zgodnie z MSR 32 instrument kapitałowy to umowa, która dokumentuje istnienie rezydualnego udziału w aktywach jednostki po odjęciu jej wszystkich zobowiązań²⁷. Nie oznacza to jednak, że każdy instrument kapitałowy dla którego istnieje prawo do rezydualnego udziału w aktywach netto, zostanie zakwalifikowany do kapitałów własnych. Instrument taki, aby był zakwalifikowany do kapitałów własnych, dodatkowo nie może spełniać warunków definicji aktywów finansowych i zobowiązań finansowych. Instrument zakwalifikowany do kapitałów własnych według MSR 32:

- nie zawiera umownego zobowiązania jednostki do wydania środków pieniężnych lub innych aktywów finansowych (lub wymiany aktywów lub zobowiązań finansowych z inną jednostką na potencjalnie niekorzystnych warunkach) oraz
- w przypadku instrumentu nierozliczonego jeszcze w instrumentach kapitałowych rozliczenie nastąpi jedynie na zasadach „stała liczba akcji/udziałów za stałą kwotę”²⁸.

Oznacza to, że niektóre instrumenty, które od strony prawnej mogą reprezentować kapitał własny, ze względu na ekonomiczną treść będą zakwalifikowane do zobowiązań finansowych. Przykładem takich pozycji są akcje, które mają zostać odkupione w przyszłości za określoną kwotę. Akcje takie do dnia wykupu reprezentują prawo do rezydualnego udziału w aktywach netto jednostki, ale od strony ekonomicznej reprezentują dla jednostki zobowiązanie do wydania środków pieniężnych, w związku z czym spełniają definicję zobowiązań. Innym przykładem instrumentu, który powoduje problemy kwalifikacyjne, są dopłaty do kapitału w spółkach z ograniczoną odpowiedzialnością. Traktując takie dopłaty zgodnie z ksh (kodeksem spółek handlowych) jako formę dofinansowania ze strony udziałowców, należałoby ująć je w kapitałach własnych. Jeżeli jednak taka dopłata

²⁶ Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1274/2008 z 17 grudnia 2008 r., s. 20; M. Adamczyk, *Kapitały własne jako miara...*, s. 13; E. Walińska, *Rachunkowość...*, s. 1367–1368.

²⁷ MSSF 32, par. 11.

²⁸ A. Jaruga, M. Frendzel, *Kwalifikacja kapitałów własnych...*, s. 39–41.

zostanie uznana za zwrotną pożyczkę (ksh przewiduje taką możliwość), gdyż pożyczkodawcy mogą zażądać jej zwrotu w określonych warunkach w przyszłości, wówczas będzie stanowiła zobowiązanie finansowe²⁹.

Podsumowanie

Przedstawione wybrane zagadnienia pomiaru i prezentacji kapitałów własnych wskazują, że wartość bilansowa przedsiębiorstwa zależy od przyjętych w polityce rachunkowości modeli wyceny aktywów i zobowiązań oraz zastosowanej klasyfikacji kapitałów własnych, przy czym księgową klasyfikacją instrumentu kapitałowego jako zobowiązania bądź kapitału własnego to nie tylko kwestia właściwej alokacji w sprawozdaniu finansowym, lecz także różne wartości. Ze względu na możliwość wyboru w zakresie pomiaru i prezentacji ustalenie „obiektywnej” wartości kapitału może okazać się niemożliwe. Problematiczna może okazać się również wiarygodność i przydatność informacji wynikającej z wyceny opartej na szacunku i estymacji.

Wielkość i struktura kapitałów własnych to istotne determinanty siły finansowej spółek kapitałowych, które właściwie wybrane i stosowane, w sposób ciągły pozwolą na rzetelne przedstawienie sytuacji finansowej jednostki, a także jej wartości bilansowej. Rzetelna i kompletna prezentacja danych w sprawozdaniu finansowym w zakresie kapitałów własnych na pewno usatysfakcjonuje obecnych i potencjalnych inwestorów i pozwoli im na podejmowanie właściwych decyzji inwestycyjnych.

Literatura

- Adamczyk M., *Kapitały własne jako miara siły finansowej spółki oraz przedmiot audytu*, w: *Rachunkowość sztuka pomiaru i komunikowania*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2011.
- Ambroziak M., *Analiza sprawozdań finansowych*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2010.
- Cebrowska T., *Problemy ustalania wartości kapitału własnego*, w: H. Buk, A. Kostur (red.), *Zintegrowany system pomiarów dokonań w rachunkowości*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Katowice 2009.

²⁹ Tamże, s. 41–42.

- Jaruga A., Frendzel M., *Kwalifikacja kapitałów własnych w świetle standardów międzynarodowych. Kwestie problematyczne*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości” 2008, t. 43.
- Kamela-Sowińska A., *Wartość kapitału*, w: J. Wojtyła (red.), *Podstawowe problemy rachunkowości jako dyscypliny naukowej i działalności praktycznej*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Katowice 2000.
- Kostur A., *Koncepcja i analiza modelu sprawozdawczego rachunkowości*, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Katowice 2001.
- Maćkowiak E., *Ekonomiczna wartość dodana*, PWE, Warszawa 2009.
- Messner Z. (red.), *Rachunkowość finansowa z uwzględnieniem MSSF*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007.
- Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej 2007, SKwP.
- Smejda M., *Koncepcje kapitału – ich wpływ na proponowane rozwiązania rachunkowości*, w: *Rachunkowość sztuka pomiaru i komunikowania*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2011.
- Ustawa z 29 września 1994 roku o rachunkowości, DzU 2002, nr 76, poz. 694 z późn. zm.
- Walińska E., *Bilans jako fundament sprawozdawczości finansowej*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2009.
- Walińska E., *Koncepcja zysku całościowego a wartość bilansowa przedsiębiorstwa*, w: T. Kiziukiewicz (red.), *Zasoby i procesy w rachunkowości jednostek gospodarczych*, Difin, Warszawa 2009.
- Walińska E., *Rachunkowość. Rachunkowość i sprawozdawczość finansowa*, Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2010.

BALANCE SHEET MEASUREMENT DILEMMAS IN THE CONTEXT OF ENTERPRISE VALUATION AND ACCOUNTING POLICY CHOICES

Summary

The article presents enterprise valuation technique based on accounting balance sheet measurement. Author describes some methods of valuation and disclosure in balance sheet and suggests different solutions regarding contemporary accounting standards.

Keywords: balance sheet value of company, owners' equity, accounting valuation, financial statements' disclosure

Translated by Iwona Kumor

